

SOUBORNÝ KATALOG CASLIN

Gabriela Krčmařová

V polovině roku 1996 vstupuje souborný katalog CASLIN v České republice do své realizační fáze. Příspěvek je věnován skutečností, které této fázi předcházely během roku 1995 a skutečností, které jsou v současné době nedílnou součástí reálného rozběhu souborného katalogu CASLIN (dále SK CASLIN).

1. Statutární povinnost Národní knihovny ČR

Budování SK CASLIN se stalo novou statutární povinností Národní knihovny ČR (dále NK ČR). NK ČR „je národním centrem CASLIN (Česká a slovenská knihovní informační síť) a koordinačním pracovištěm pro jednotnou aplikaci příslušných standardů a norem“.

2. Organizační změny v Národní knihovně ČR

Bylo nezbytné v rámci organizační struktury NK ČR ustanovit **správce SK CASLIN**. Logicky se jím stalo oddělení centrální evidence zahraniční literatury (dále CEZL), kde jsou již třicet let budovány souborné katalogy CEZL registrující zahraniční literaturu ve fondech knihoven na našem území. K 1.6.1995 bylo oddělení CEZL vyčleněno z Odboru zpracování fondů a jako samostatné **oddělení pro souborné katalogy (OSK)** podřízeno přímému vedení ředitele NK ČR. Povinností OSK zůstalo nejen nadále zajišťovat centrální evidenci zahraniční literatury v rámci ČR, ale především zahájit budování SK CASLIN a zabezpečit všechny funkce, které je povinen plnit správce souborného katalogu.

Výběr činností oddělení pro souborné katalogy dle Organizačního řádu NK ČR:

- na základě platných pravidel organizuje spolupráci účastníků souborného katalogu CASLIN, zajišťuje administrativní a smluvní agendu, přiděluje sigly a spravuje jejich systém,
- organizuje přejímání záznamů do SK CASLIN včetně kontroly duplicity a kvality podle stanovených kritérií,
- spravuje přístupové soubory SK CASLIN,
- je metodickým, informačním a konzultačním centrem SK CASLIN,

- podle záměrů projektu CASLIN realizuje reciproční spolupráci se SK CASLIN ve Slovenské republice.

3. Teoretické vymezení SK CASLIN

Pokud se Národní knihovna ČR stala správcem SK CASLIN, bylo nezbytné v rámci instituce prodiskutovat a v maximální možné míře sjednotit názory na definici, poslání a funkce SK CASLIN.

3.1. Definice SK CASLIN

Souborný katalog CASLIN je veřejně přístupný automatizovaný knihovní katalog budovaný ve spolupráci České a Slovenské republiky.

Záměrem je, aby SK CASLIN byl geograficky komplementární, aby byl tvořen dvěma samostatnými národními soubornými katalogy. Tyto katalogy budou navzájem propojeny prostřednictvím sítě, v současnosti je to Internet (Cesnet, Sanet). Mezi oběma katalogy bude zajištěna možnost přebírání záznamů.

3.2. Poslání SK CASLIN

Posláním SK CASLIN v ČR je soustředit informace o informačních fondech českých knihoven do centrálního elektronického souborného katalogu a zajistit jejich dostupnost.

Posláním SK CASLIN je vytvořit podmínky:

- a – k možnosti získání rychlé a kvalitní informace o dokumentu a jeho lokalizaci v rámci České republiky
- b – ke sdílené katalogizaci.

3.3. Funkce SK CASLIN

Informačně-lokační funkce zajišťuje informace o umístění konkrétního dokumentu v konkrétní instituci (vazba na MVS, koordinace akvizice a uchovávání dokumentů).

Bibliograficko-informační funkce umožňuje vyhledávání dle údajů jmenového popisu a s určitým omezením také dle údajů věcného popisu.

Katalogizační funkce předpokládá využití sdílené katalogizace při zpracování dokumentů fondu účastnických knihoven a dále předpokládá také možnost řízeného vývoje standardů.

Vzhledem k tomu, že různé kategorie uživatelů preferují jiné funkce SK CASLIN, pořadí uvedených funkcí nevyjadřuje pořadí jejich důležitosti.

3.4. Obsah a struktura SK CASLIN

Obsah a struktura SK CASLIN byly od roku 1994 předmětem diskusí a jednání všech pracovních skupin CASLIN:

- pro standardizaci a jmenné zpracování

- pro věcné zpracování
- pro souborný katalog
- pro implementaci systému ALEPH.

Začátkem roku 1995 vznikly při NK ČR pracovní skupiny pro jmenné a věcné zpracování, které se mimo jiné zabývají také problematikou záznamu pro SK CASLIN. V rámci obou skupin pracuje zhruba padesát odborníků z nejrůznějších českých knihoven.

Tým odborníků z výše uvedených pracovních skupin připravil koncem roku 1995 materiál **Záznam pro souborný katalog (UNIMARC)**, který byl 19.12.1995 **schválen na zasedání Rady ředitelů CASLIN**.

V průběhu 1.čtvrtletí 1996 byly k tomuto materiálu doplněny přílohy C – G (viz níže) a v červnu 1996 jej NK ČR vydala jako čtvrté číslo edice Standardizace.

Záznam pro souborný katalog: tištěné monografie: UNIMARC je dokument, který specifikuje minimální podmínky, které musí splňovat záznam tištěné monografie, aby mohl být přijat do české části SK CASLIN.

Vzhledem k tomu že tento dokument je první z řady doporučení pro SK CASLIN, obsahuje vedle instrukcí týkajících se pouze tištěných monografií také instrukce obecné. Témata jednotlivých kapitol dokumentu jsou:

1. Základní standardy zpracování záznamů pro SK CASLIN (UNIMARC, ISBD(G), AACR2)
2. Typologie dokumentů
3. Rozsah záznamu pro souborný katalog
4. Formát předávaných záznamů.

Přílohy:

- A: Přehled polí a podpolí minimálního záznamu
- B: Prezentace záznamu podle ISBD
- C: Varianty MDT – kódovník
- D: Předmětové selekční jazyky – kódovník
- E: Úplnost záznamu – kódovník
- F: Popis vícesvazkových monografií
- G: Pole 910
- H: O Gizmo notaci
- I: Příklady použití speciálních znaků pro řazení UNIMARC
- J: Záznam v UNIMARCu ve struktuře ISO 2709
- K: Záznam v UNIMARCu v „řádkovém“ MARCu
- L: Další doporučení (frekvence a způsob zasílání souborů záznamů)
- M: Přehled základních standardů (včetně českých překladů a adresy, kde si je lze objednat).

SK CASLIN bude pracovat se záznamy ve formátu UNIMARC, proto jsou v dokumentu popsány požadavky na záznamy právě v UNIMARCu. SK

CASLIN však akceptuje a je schopen dočasně distribuovat záznamy rovněž ve Výměnném formátu. Jejich specifikace je obsahem souběžně připravovaného dokumentu.

Výše uvedený dokument je možno si za 30,- Kč písemně nebo telefonicky objednat na adrese:

Národní knihovna České republiky
odd.prodeje a expedice
Centrální depozitář NK ČR
Štěrboholská 55
100 00 Praha 10 – Hostivař
tel.: 702 600, 1.230

4. Naplňování SK CASLIN

SK CASLIN bude obsahovat záznamy všech druhů dokumentů z fondů účastnických knihoven. Záznamy musí obsahem a strukturou odpovídat přijatým standardům a splňovat rozsah minimálního záznamu SK CASLIN.

Záznamy dokumentů s vrocením 1996 přijímané do SK CASLIN musí být popsány v rozsahu povinných údajů přijatého záznamu pro SK CASLIN.

Do SK CASLIN budou přijímány také záznamy dokumentů do roku vydání 1995, které nebudou obsahovat některý z povinných údajů minimálního záznamu (musí však být zachována možnost jednoznačné identifikace dokumentu) s tím, že součástí záznamu bude informace o tom, že se jedná o záznam neúplný. Toto rozhodnutí bylo přijato především s ohledem na retrokonvertované záznamy.

U speciálních druhů dokumentů bude časová hranice vrocení posunuta dopředu.

SK CASLIN bude postupně naplňován:

1. kvalitními záznamy, které účastnické knihovny vlastní
v elektronické podobě
2. novými přírůstky účastnických knihoven
3. záznamy vzniklémi retrospektivní konverzí katalogů knihoven
4. záznamy ze souborných katalogů CEZL v elektronické podobě.

Národní knihovna ČR má z titulu správce SK CASLIN odpovědnost za obsahovou i technickou správu báze a koordinaci spolupráce při tvorbě SK CASLIN. Za obsah a kvalitu jednotlivých záznamů odpovídají přispívající knihovny (sigla „autora“ je uvedena v příslušném poli).

4.1. Báze NKC – Báze Národní knihovny ČR

Tato báze obsahuje více než 140.000 záznamů:

- domácí produkce od roku vydání 1983
- nových přírůstků zahraniční literatury
- studijního fondu NK ČR.

Báze je průběžně doplňována a je zpřístupněna na Internetu.

4.2. Báze KZK – Katalog zahraničních monografií z hlášení CEZL

Vzhledem k tomu, že tvorba báze KZK přímo souvisí s naplňováním SK CASLIN, je třeba o ní informovat podrobněji.

V červnu 1994 byl knihovnické veřejnosti předložen k široké diskusi návrh minimálního záznamu pro SK CASLIN (výše zmíněný Záznam pro souborný katalog, který připravila Pracovní skupina CASLIN pro standardizaci a jmenné zpracování).

Na základě tohoto materiálu byly v lednu 1995 v NK ČR vypracovány **Instrukce pro dodavatele dat pro NK ČR (UNIMARC a Výměnný formát)** určené knihovnám spolupracujícím s CEZL, z nichž některé již delší dobu projevovaly zájem o to, aby měly možnost zasílat hlášení CEZL v elektronické podobě. Instrukce byly rozeslány především ústředním, státním vědeckým a vysokoškolským knihovnám.

V současné době jsou kvalitní záznamy, které odpovídají požadavkům Instrukcí (a tudíž splňují také požadavky pro SK CASLIN), přijímány do báze **KZK – Katalog zahraničních knih**. Tomu samozřejmě předchází analýza kvality struktury a obsahu záznamů, písemná upozornění na jednotlivé nedostatky a obvykle po několika telefonických, písemných nebo osobních konzultacích opravy chyb.

Hlášení CEZL – monografie zasláná ve Výměnném formátu jsou do KZK konvertována z báze ISIS a hlášení zasláná v „řádkovém“ UNIMARCU jsou importována do KZK přímo. Do KZK byla konvertována také data z báze KONF (Konference) (celkem 8.980 záznamů materiálů zahraničních akcí), která byla v oddělení CEZL budována od roku 1990 a nebude již ve své „isisové“ podobě doplňována.

KZK je „soubornou databází“ tj. bez kontroly na duplicitu. Neprovádí se testování na duplicitu a spojování identických záznamů, aby nedocházelo k překrytí kvalitnějšího záznamu horším. **Koncem července 1996 obsahovala báze KZK celkem 36.350 záznamů**, je dávkově aktualizována a v systému ALEPH vystavována na Internetu.

Důvod, proč oddělení pro souborné katalogy v NK ČR jako správce SK CASLIN přijímá v červenci 1996 stále pouze záznamy zahraniční literatury, je velmi prozaický. Nemá k dispozici **programy pro řízený import záznamů do bází ALEPH** (porovnávací programy). V situaci, kdy bylo zřejmé, že firma ExLibris nedodá včas požadované specifikace pro ALEPH, zadala NK ČR vytvoření příslušných programů externímu pracovníkovi. V současné době probíhá v oddělení pro souborné katalogy testování těchto programů. Zahraniční literatura je ve fondech knihoven zastoupena s mnohem menší duplicitou než domácí, a proto považujeme za rozumné rozvíjet spolupráci s knihov-

nami, byť pouze v oblasti zahraniční literatury, a zvyšovat kvalitu jejich záznamů tak, aby odpovídaly požadavkům pro SK CASLIN.

Je třeba zdůraznit, že počet záznamů hlášení CEZL – monografie z jednotlivých knihoven je evidován jako příspěvek do SK CASLIN. Až budou k dispozici příslušné programy pro řízený import, projdou postupně (po jednotlivých knihovnách) potřebnými procedurami pro spojení identických záznamů data z báze KZK a budou importována do báze NKC. Tím bude dán **faktický základ SK CASLIN.**

Je předpoklad, že v průběhu druhé poloviny roku 1996 bude SK CASLIN přijímat záznamy domácí i zahraniční literatury.

S celkovou **retrospektivní konverzí** souborného katalogu CEZL monografické literatury se do budoucna nepočítá. Předpokládáme, že bude probíhat postupně tím, jak budou do SK CASLIN přispívat jednotlivé knihovny svými záznamy se starším vročením.

4.3. Báze KZP – Katalog zahraničních periodik v knihovnách ČR

Vzhledem k tomu, že periodická literatura vyžaduje jiný způsob zpracování a má větší nároky na centrální redakci (aktualizace, problém změn názvů) než literatura monografická, **periodika budou tvořit v SK CASLIN samostatnou bázi.**

Chceme-li se zabývat otázkou zpřístupnění informací o periodické literatuře v rámci SK CASLIN, je nezbytné prozatím také periodika rozdělovat na domácí a zahraniční. **Záznamy titulů zahraničních periodik** z fondů českých knihoven jsou zpracovávány v rámci souborného katalogu CEZL. Již v průběhu roku 1994 byla na Internetu v systému ALEPH vystavena báze **KZP – Katalog zahraničních periodik**, která je dávkově aktualizována a v současné době obsahuje cca 16.000 záznamů zahraničních periodik od roku vydání 1991 do současnosti.

Koncem roku 1994 byly zahájeny přípravné práce k realizaci **retrospektivní konverze souborného katalogu CEZL – periodika.** Předpokládáme, že koncem září 1996 bude v systému ALEPH na Internetu k dispozici cca 25.000 záznamů zahraničních periodik z fondů knihoven ČR s vročením 1969 do současnosti.

Přístup doází Národní knihovny ČR v síti Internet

1. Telnet: adresa **alpha.nkp.cz**
login: **OPAC** (s možností výběru diakritiky)
VISITOR
– systém si vyžádá zadání e-mail adresy
2. WWW: **http://www.nkp.cz**

4.4. Báze českých periodik

Poněkud jiná je situace v evidenci periodik vycházejících na území ČR. V NK ČR existuje podrobně zpracovaná **báze českých periodik**, která vznikla na základě spolupráce se státními vědeckými knihovnami, avšak bez vazby na jejich vlastní fond. Bylo rozhodnuto ukončit kooperační systém českých periodik ve stávající podobě a zajistit evidenci periodik vycházejících na území ČR v rámci SK CASLIN s využitím vybudované báze. Tím zajistit také lokalizaci a informaci o odběru jednotlivých titulů periodik v knihovnách – účastnících SK CASLIN.

Do SK CASLIN budou přijímány také záznamy periodické literatury Proto je, obdobně jako v případě monografické literatury, nezbytné:

- **stanovit rozsah minimálního záznamu pro periodika**
 - první návrh byl v červnu 1996 předán k připomínkování členům Pracovní skupiny pro jmenné zpracování při NK ČR
 - předpokládá se vytvoření samostatné podskupiny pro periodika
- **vytvořit konverzní program VF – UNIMARC pro periodika**
 - v NK ČR bylo připraveno zadání pro tento program
- **vytvořit program na řízený import záznamů pro periodika.**

5. Evidence účastníků SK CASLIN

Systém sigel používaný v rámci kooperačního systému CEZL bude používán také v síti knihoven CASLIN. Oddělení pro souborné katalogy v NK ČR sigly jednotlivým knihovnám přiděluje a spravuje jejich systém.

Ačkoliv je elektronická verze **Adresáře knihoven a informačních institucí ČR** jako **báze ADR** vystavována v systému ALEPH na Internetu, vydala Národní knihovna na základě požadavků spolupracujících knihoven v říjnu 1995 tištěnou verzi Adresáře, která je v současné době již téměř rozebrána. V březnu 1996 došlo ke sloučení Adresáře knihoven a informačních institucí s Adresářem veřejných knihoven zpracovávaným v Odboru knihovnictví v NK ČR.

6. Pracovní skupina pro souborný katalog při NK ČR

Většinu úkolů souvisejících se správou SK CASLIN je nezbytné řešit v koordinaci s knihovnami, které mají zájem o zapojení do sítě CASLIN. 14.11.1995 se konal v Zrcadlové kapli Klementina za účasti téměř stovky knihovníků seminář k 30.výročí zahájení CEZL, jehož nosným tématem však byla spolupráce v rámci SK CASLIN. Na tomto semináři byla také poprvé zveřejněna informace o vytvoření **Pracovní skupiny pro souborný katalog při NK ČR**. Tato skupina slouží jako poradní orgán správce SK CASLIN a jejím hlavním posláním je (především v první fázi rozběhu SK CASLIN) zajistit

možnost výměny informací mezi správcem SK CASLIN a knihovnami, které mají zájem o účast v SK CASLIN. Členy skupiny jsou zástupci NK ČR, SVK, ústředních knihoven a zástupci vysokoškolských souborných katalogů. První schůzka skupiny se konala 6.2.1996 v NK ČR (podrobně viz článek v časopise Národní knihovna: Krčmařová, Gabriela: První jednání Pracovní skupiny pro souborný katalog při Národní knihovně ČR. In: Nár. Knih. – ISSN 0862-7487. – Roč. 7, č.1 (1996), s.29-30.)

Z konstruktivního jednání vyplynul pro správce SK CASLIN důležitý úkol:
– připravit návrh smlouvy mezi správcem a účastníky SK CASLIN
a rozeslat jej k připomínkování všem členům pracovní skupiny.

7. Smlouva o spolupráci na souborném katalogu CASLIN

V průběhu března 1996 byl v NK ČR připraven pracovní koncept Smlouvy o spolupráci na souborném katalogu CASLIN a byl rozeslán k připomínkování členům pracovní skupiny pro souborný katalog při NK ČR a ředitelům jejich knihoven. Asi polovina oslovených institucí zaslala své připomínky, které byly zohledněny při zpracování nového znění smlouvy a to bylo předáno k posouzení právníkům. Smlouva je formulována pro ověřovací provoz SK CASLIN a je časově omezena do 31.12.1997. Nedílnou součástí smlouvy je instrukce Záznam pro souborný katalog.

Závěr

Česká a Slovenská republika získaly díky Mellonově nadaci finanční prostředky na vybudování knihovnické informační sítě. Vytváření kvalitních partnerských vztahů v rámci budování SK CASLIN založených na profesionalitě a spolehlivosti mezi jednotlivými účastníky, dává jednoznačně nejlepší předpoklady k vytvoření skutečně funkční sítě knihoven CASLIN.